Поліна Якименко

ЗМІСТ ТА ДИДАКТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Розвиток європейського та світового освітнього простору вимагає від української школи, як це зазначено у Концепції профільного навчання у старшій школі, адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються у провідних країнах світу. Ця Концепція забезпечує виконання Закону України «Про загальну середню освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р. № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання». Вона ґрунтується також на основних положеннях Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) і спрямована на реалізацію Національної доктрини розвитку освіти, затвердженої Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. Починаючи з 1 вересня 2003 року, вживається комплекс невідкладних заходів щодо забезпечення профільного навчання учнів старшої школи.

Відповідно до основних положень названих документів, система освіти України у старшій школі зберігає свої основні параметри, продовжує оновлення, інтегруючись у європейський і світовий освітній простір. Викладання у загальноосвітніх навчальних закладах нового типу авторами Концепції профільного навчання (Л. Березівська, Н. Бібік, М. Бурда, Л. Денисенко, Г. Єгоров, І. Іванюк, Л. Кальніна, В. Кизенко, О. Корсакова, Л. Онищук, С. Трубачова) було визначено як профільне. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти.

У 2003-2004 роках в Україні створюється в основному фундамент для переходу вітчизняної старшої школи на профільне навчання. Вищезгадана Концепція передбачає навчання десяти-, дванадцятикласників за п’ятьма основними напрямками: суспільно-гуманітарному, природничо-математичному, технологічному, художньо-естетичному і спортивному. Крім того, старшокласники, у плани яких не входить вступ до ВНЗ, можуть

продовжувати навчання на рівні стандарту – обов’язкового мінімуму змісту навчальних предметів.

Моделі профільної організації можуть виходити на один профіль або на багато профілів (за наявності необхідних педагогічних кадрів, ресурсів тощо). Існують також різні рівні профільного навчання, що передбачають ступені поглибленого навчання з різних предметів.

Легко оцінити, що за наявності 6-7 навчальних «стандартизованих» предметів базового рівня (у тому числі – при розподілі їх на навчальні предмети профільного рівня) уже за рахунок лише цих складових можна теоретично скласти кілька сотен профілів. Це число значно зросте із урахуванням того, що є ще «нестандартизований» простір (приблизно 6 годин), що відводиться на курси за вибором. При цьому будь-яка подібна комбінація виявляється де-юре правомірною.

Таким чином, при виборі різних сполучень базових і профільних курсів у межах нормативів навчального часу кожна школа, кожний клас (в ідеалі – кожний учень) може формувати власний навчальний план.

Разом з тим, очевидно, що кількість профілів не може бути занадто великою, тому що у такому випадку відбудеться або повернення до класів з поглибленим вивченням одного предмета, або перетворення профільних класів у варіант середнього спеціального навчального закладу. Реальні обставини – від природи дитини до об’єктивних зв’язків між навчальними предметами та організаційними факторами профілізації старшої школи – свідчать про те, що профільне навчання не є синонімом некерованого кількісного росту варіативності навчання, а також ступеня його диференціації. З іншого боку, створення лише двох профілів – «гуманітарного» і «природничого» – зведе нанівець переваги профільного навчання.

У підготовці програмно-методичного забезпечення для профільного навчання є більш сприйнятним зосередження на кількох нечисленних профілях, на які сформований найбільший попит, і які мають найбільш «природний» характер.

Можна передбачити, що профільне навчання в Україні переважно розгортатиметься у певних структурних формах – щодо конфігурації змісту освіти такою провідною структурою, «матрицею» є власне *профіль,* а відносно інституціональної організації навчання – профільна школа або

профільний клас (або група, що може бути актуальним для сільських малокомплектних шкіл).

Важливо при цьому зазначити, що диверсифікаційний підхід до формування змісту освіти у кожному профілі виходить із ідеї побудови більш широкого профіля, ніж це практикується у школах із поглибленим вивченням окремих предметів (спецшколах). Таким чином, профіль представляє собою проміжну форму диференціації навчання – між недиференційованим підходом, з одного боку, і глибокою спеціалізацією, що притаманна для ліцеїв і спецшкіл, – з іншого боку. Разом з тим, слід відзначити, що подібний рівень спеціалізації також може реалізовуватися в ухвалених концептуальних рамках, коли весь зміст і час спецкурсів відводиться саме на поглиблення двох-трьох профільних предметів і сумується з їх годинами.

Важливого значення при організації профільного навчання набуває визначення базового рівня з усіх основних предметів, що включені у базовий навчальний план. Це має забезпечити збереження загальноосвітнього характеру школи як на 2-му, так і на 3-му ступенях. Не можна допускати вилучення будь-якого із основних предметів із навчального плану профільних класів. Разом з тим, поняття базового рівня має загальнокультурне значення і не передбачає готовності до вступу на ту чи іншу спеціальність у ВНЗ.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти передбачає, що у старшій школі навчання, як правило, є профільним. У зв’язку з цим зміст освіти і вимоги до його засвоєння диференціюються за трьома рівнями:

1 обов’язкові результати навчання (визначені Державним стандартом);
2 профільний (програми, затверджені Міністерством освіти та науки України);
3 академічний – дисципліни, тісно пов’язані з профільними предметами, загальноосвітня підготовка учнів, які не визначилися щодо напряму спеціалізації.

Базові навчальні курси повинні бути обов’язковими для усіх школярів. Пропорція базових курсів має тенденцію зменшуватися на користь профільних.

Профільні навчальні курси повинні забезпечувати поглиблене навчання за базовими курсами, такими, як математика, фізика, іноземні мови, право та економіка тощо. Запровадження профільних навчальних курсів потребує збільшення навчальних годин для поглибленого навчання. Профільні курси

повинні також надавати широкий спектр різноманітних практичних занять, тренінгів, лабораторних і творчих робіт.

Курси за вибором повинні задовольняти додаткові інтереси учнів. Цей тип навчальних курсів входить до обов'язкової частини навчального плану. Курси за вибором можуть бути не тільки з обраного профіля, а й за власним бажанням учня, що хоче поглибити власні знання з певних дисциплін. При цьому передбачається можливість зміни учнями курсів за вибором. У такому разі ці курси можуть пропонуватися у формі навчальних модулів та інтегрованих курсів.

Факультативні курси не входять до основної сітки годин і можуть обиратися або не обиратися учнями. Ці курси можуть бути спрямованими на додаткове і поглиблене навчання. Школа має надати право кожному учневі обрати факультативний курс. Метою факультативних курсів може стати поглиблене вивчення предметів, професійна орієнтація, вирівнювання тощо.

Типовий план розглядає дев'ятий клас загальноосвітньої середньої школи як допрофільний для виявлення схильностей дітей до тих чи інших видів діяльності.

Дослідники П.С. Лернер, М.Ф. Родичев, С.Н. Чистякова виокремлюють у змісті профільного навчання три можливі організаційні напрямки:

1 навчання, що забезпечує отримання масових професій невисокої кваліфікації, що передбачають фізичну або монотонну виконавчу розумову працю;
2 пропедевтика професійної освіти, що орієнтована на покращення адаптації на післяшкільних етапах; підготовка до успішного продовження освіти у професійних училищах, технікумах, до навчання на підприємствах з метою отримання більш високої кваліфікації за фахом і спеціальностям середнього інтелектуального наповнення;
3 початковий етап шляху до отримання високої кваліфікації з перспективою професійного успіху, досягнення ділової кар'єри.

Основними цілями профільного навчання у старших класах у цьому контексті є такі: а) підняти соціально-економічну ефективність загальної середньої освіти; б) інтегрувати викладання інших освітніх галузей за рахунок підвищення його спрямованості на активізацію готовності школярів до соціально-професійного самовизначення; в) реалізувати принцип варіативності у рамках загальної середньої освіти відповідно до змін на ринку освіти і праці.

Таким чином, на основі узагальнення теоретичних і практичних досліджень у проблематиці профілізації старшої школи, можна зазначити, що: 1) загальною метою профільного навчання є орієнтація на індивідуалізацію навчання і соціалізацію учнів, на підготовку до усвідомленого і відповідального вибору сфери майбутньої професійної діяльності. Відповідно до цього, зміст профільного навчання має бути спрямований на формування в учнів орієнтовних ключових компетентностей, що визначають успішну самореалізацію в умовах постійно змінюваного суспільства: 1) самостійні рефлексивні дії: адекватне використання інструментарія (знаряддя праці, технологій, мисленнєвих прийомів) для вирішення проблем; робота в колективі, співробітництво; творче і критичне мислення; 2) дидактична організація профільного навчання передбачає співпрацю учнів, учителів і батьків у напрямі розвитку траєкторії варіанту освіти категорії учнів (групи, класу, підгрупи тощо) засобами профільно-диференційованого навчання; 3) профілізація старшої школи висуває нові, підвищені вимоги до професійного рівня учителя-предметника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Концепція профільного навчання в старшій школі» з коментарями та запитаннями оптимістичного песиміста, або реаліста // Підруч. Для директора. – 2003. – № 11/12. – С. 4-20.
2. Перспективний план переходу на профільне навчання // Джерело пед. майстерності: Наук.-метод. журн. – Х., 2004. – Вип. 2 (32): Профільна старша школа: досвід і перспектива. – С. 50-68.
3. Кизенко В.І. Дидактичні засади організації шкільного факультативного навчання // Освіта і упр. – 2003. – № 2. – С. 117-124.
4. Кизенко В.І. Основні підходи до формування змісту профільного навчання // Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звіт. наук. конф., 30-31 берез. 2004 р.: У 2 ч. / АПН України. Ін-т педагогіки. – К., 2004. – Ч. 1. – С. 13-14.